

KERTÉSZ IMRE FOGADTATÁSA FRANCIAORSZÁGBAN

BALASSI
BÁLINT
INTÉZET

Magyar vonatkozású hírek viszonylag ritkán bukkannak fel Franciaországban, hiszen hazánk nem áll a franciák politikai vagy gazdasági érdekeinek központjában, és országunk turisztikai célpontként sem tartozik a legvonzóbbak közé az átlagfrancia szemében.

Másrészt a francia média is hajlik némi szenzációhajhászásra, zafatos történetek kitergetésére: ezért adtak hírt a tavalyelőtti és a tavalyi magyarországi árvízről, míg a francia államelnök néhány évvel ezelőtti budapesti látogatásáról alig esett szó.

Mindamellet kulturális események is lázba tudják hozni a francia közönséget, mintha kötelességüknek tartanák, hogy évszázados hírnevüket ily módon is ápolják. Ilyen kontextusban hangzott el Kertész Imre neve is, és vele együtt Magyarországé az irodalmi Nobel-díj kiírdetése és átadása körüli napokban-hetekben.

A kiadó és a könyvpiac

Nemhogy híressé válni, de még betörni is nehéz a francia könyvpiacra. Évente több ezer kiadvány jelenik meg, s a praktikus könyvek (barkács- és szakácskönyvek, útikönyvek, orvosi tanácsok), a dokumentumműfaj (leginkább a híres/hírheft személyiségek életrajzai, emlékiratai) kelendőbbek a szépirodalomnál.

A különféle francia irodalmi díjak (Prix Goncourt, Prix Médicis, Prix Femina, Prix du Livre-Inter stb.) egyik hozadéka – vagy talán célja is –, hogy az általuk híressé vált író iránti érdeklődés megnő, sőt még az addig kevésbé eladható művek is kelendővé válnak. Kertész Imre esetében is ez történt.

Kertész francia kiadója, az Actes Sud tudatosan vállalja a kockázatot, amikor Franciaországban ismeretlen külföldi írókat is megjelentet abban a reményben, hogy az általuk értékesnek ítélt művek

esetleg befutnak. Példaként említhetjük az amerikai Paul Austert, akinek regényei immár zsebkönyv alakban¹ is remekül fogynak.

Kertész Imrének eddig négy műve jelent meg Franciaországban, alig 4–4 ezer példányban: *Kaddish pour l'enfant qui ne naîtra pas*, Actes Sud, 1995 (*Kaddis a meg nem született gyermekért*, 1990), *Être sans destin*, Actes Sud, 1998 (*Sorstalanság*, 1975), *Un autre, Chronique d'une métamorphose*, Actes Sud, 1999 (*Válaki más: a változás krónikája*, 1997) és *Le refus*, Actes Sud, 2001 (*A kudarc*, 1988).

A kiadót váratlanul és felkészületlenül érte a Nobel-díj híre. Egyszerre gratulációk árasztották el őket, könyvesbolti megrendelések kíséretében, amelyeknek az addig eladatlanul heverő 1000–1000 példánnyal nem tudtak megfelelni, hiszen egyik napról a másikra immár több ezer példányt vártak tőlük. A családi vállalkozásként működő Actes Sud menségére szóljon, hogy a francia irodalmi díjakat rendszeresen az úgynevezett nagy kiadók (Gallimard, Grasset stb.) írói aratják le, eddig tehát nem lehetett gyakorlatuk ilyen hirtelen jött népszerűség kezelésében. Még a hozzájuk hasonló cipőben járó Éditions de l'Aube-tól is tanácsot kértek: őket 2000-ben Gao Xingjian kínai származású, de Franciaországban élő, s Nobel-díja óta így szinte francia nemzeti hősnek tekintett író kapcsán úgyszintén váratlanul érte a siker.

Az előnyös helyzetet kihasználandó, hamarosan Kertész négy könyvének címlapjával és az író fényképével illusztrált óriásplakátok jelentek meg a párizsi metróban, pedig ott ritkán látni irodalmi reklámot, talán azért, mert kevesebb nyereség várható egy regénytől, mint egy mobiltelefonról. Azt is szórakoztató volt megfigyelni, hogy saját régiója újsághirdetésben gratulált az arles-i kiadónak a Nobel-díjas író franciaországi felfedezéséhez, melyet a déli leleményesség jeleként értékelték.

A *Sorstalanság* még novemberben megjelent zsebkönyv formában is a 10/18-nél. A FNAC könyvruházakban az eredeti Actes Sud-kiadások és a zsebkönyv is „2002-es irodalmi Nobel-díj” feliratú piros szalagot és díszhelyet kaptak, a könyvesboltok Kertész Imre és ve-

¹ A zsebkönyvek kiadásának alapfeltétele a nagy példányszámban való megjelentethetőség. Ezért zsebkönyvként csak klasszikusokat adnak ki, amelyekért szerzői jogokat már nem kell fizetni, iskolai kötelező olvasmányok és régóta biztos befektetésnek bizonyultak, valamint olyan könyveket, amelyek alapkiadásukban jelentős sikert értek el.

le együtt más magyar írók könyveit helyezték kirakataikba. A 10-es vagy 25-ös eladási listákon viszont eddig nem láttam feltüntetve Kertész nevét, de ne várjunk csodát egy mégoly rangos díjtól sem. Meg aztán ezekre Mary Higgins Clark és a francia Amélie Nothomb szoktak felkerülni, vagy a hosszú ideje megalapozott hírnevű írók, mint mondjuk Philip Roth.²

A kétségtelen sikert jelzi, hogy a márciusi párizsi könyvvásár, a Salon du Livre díszvendégének az idén a tervek szerint Kertész Imrét hívják meg.

A média

A 2002-es irodalmi Nobel-díj a francia sajtóban, rádióban viszonylag jelentős híradást kapott. Az természetes, hogy az irodalmi magazinok – mint például a Lire: le magazine littéraire, amely megjelenésük alkalmával eddig is közölt kritikát Kertész műveiről – felfigyeltek az eseményre. A fentebb említett okokból azonban meglepőnek, bár annál inkább öröndetesnek tűnhet számunkra, hogy a legnagyobb országos napi- és hetilapokban (a teljesség igénye nélkül: Le Monde, Libération, Le Nouvel Observateur), a regionális (L'Ouest France, La Provence, La Voix du Nord) vagy helyi terjesztésű újságokban (Revue Juive de Lorraine), sőt még a mostanában egyre inkább vegetáló kommunista párt lapjában (L'Humanité) is cikkeket olvashattunk Kertészről.

A rádiók (FranceInter, France Culture) rövidhírekben, reggeli aktuális rovatokban, tehát csúcsidőben, valamint irodalmi és kulturális műsorokban is méltatták az irodalmi Nobel-díjat és Kertész eddigi életművét. Egy ismert rádiós személyiség több alkalommal valódi szenvedéllyel beszélt a *Sorstalanságról*, igyekezvén átadni abbéli meggyőződését, hogy alapművet tart a kezében.

Az interneten számos írás és ismertető jelent meg francia nyelven. Ezek egy része hivatalos forrás (ízeltőül megemlíthető a francia kulturális és kommunikációs miniszter hivatalosan elhangzott üdvözlése, a Svenska Akademien Nobel e-museum bibliográfiája és életrajza

² Lásd pl. a *Les livres starst* az IPSOS/Livres Hebdo/ Nouvel Observateur felmérésében.

Kertésről, a Goethe Institut honlapján a Frankfurter Allgemeine Zeitung egyik cikkének francia fordítása, de ide tartoznak az internetes könyvterjesztők is), másokat nem fűz a témához hivatalos szál, de valamiként kötődnek Magyarországhoz (például az Association France-Hongrie 13, amely egy magyar–francia egyesület), esetleg pusztán érdeklődésből ír Kertésről (például a Seniorplanet.fr nyugdíjas fórum).

Azon is lemérhető a sokszínű és számos híradás hatása, hogy magyar voltomat tudó ismerőseim azonnal beszámoltak a Nobel-díjról, vagy elmesélték olvasmányélményüket. Spontán olvasói reakcióknak a tanári szobában is tanúja voltam.

Kertésről és műveiről

A meglepetést leszámítva – hiszen a kiszivárogtatott hírek inkább Philip Rothot vagy Mario Vargas Llosát tartották esélyesnek a 2002-es irodalmi Nobel-díjra, és a francia olvasók számára szinte ismeretlen magyar íróra senki nem gondolt – a nyilatkozatok egyértelműen megérdemeltnek tartják Kertész életművének kitüntetését.

A véletlen furcsa, de mély jelentéssel bíró játékaként említik, hogy 2002. október 9-én, vagyis épp egy nappal az irodalmi Nobel-díj kihirdetése előtt jelentette be az Európai Unió, hogy a 2004-es bővítéskor tagjai közé fogadja kilenc másik állammal együtt Magyarországot is.

Több helyen említik, hogy Kertészen keresztül a kiváló magyar irodalmat most először ismerték el ily mértékben.

Leginkább azonban Kertészt mint zsidó származású írórt méltatják, aki a Holokausztról hiteles történelmi tanúként számol be, regénye, a *Sorstalanság*, kordokumentum. Ennél általánosabb szemszögből a mindenkori totalitarizmus elutasítását ismerik fel azon elemzők, akik a franciául megjelent négy művet együtt szemlélik.

Jelentős hangsúlyt kap Kertész Imre hányatott, francia szemmel groteszknek, tipikusan kelet-európainak tűnő sorsa. Talán mert divat, kortünet a dokumentumirodalom, egyes cikkek szinte egybemoszák az író életét és művét, mintha az önéletrajzisa a hitelesség záloga lenne.

Mások a *Sorstalanság* kapcsán kiemelik, hogy a haláltáborokról már sokan és sokféleképpen írtak, de Kertész műve esztétikai értéké-

ben is nagyszerű: hősének naivitása, a könyv hangvétele egyediségében kelt feltűnést. Témaválasztását és irodalmiságát tekintve egy képzeletbeli irodalmi családfán Kertészt Primo Levi, Jorge Semprun és Elie Wiesel mellé helyezik, de rokonítják Thomas Bernharddal is. Dicsérő szavakkal illetik Kertész stílusát, a *Sorstalanság* tárgyilagosságát, a *Kudarc* iróniáját, a *Valaki más* humorát. Az Actes Sud kiadót vezető Françoise Nyssen az író gyűlölettől mentes, csendes, igazságos és meleg hangnemét követendő példaként állítja a problémát jól ismerő francia közönség elé.³

Mit várhatunk a Nobel-díjtól? Megpróbáltam a teljesség igénye nélkül, mégis átfogóan beszámolni arról, hogyan fogadta Franciaország Kertész Imre irodalmi Nobel-díjának hírére. Ám elismerem, a magyar fül idegenben érzékenyebben reagál a magyar vonatkozású hírekre, s így ez a felsorolás azt az érzetet keltheti, mintha 2002 októberre és decembere között másról sem esett volna szó a francia közéletben, mint Kertész Imre munkásságáról. Ha ez a siker csak egy viszonylag szűk réteget érint is, arra számíthatunk, hogy az érdeklődés nem csupán szalmaláng, hogy Kertész Imre olvasótáborába megerősödik, hogy a francia olvasóközönség más magyar írók neve látán a Nobel-díjra asszociál majd, és kíváncsian veszi kezébe azt, ami fölött egyébként elsiklott volna. Ilyen alkalom pedig egyre több akad, hiszen több francia kiadó (az Actes Sud mellett az Editions Ibolya Virág, az Éditions Viviane Hamy vagy az In fine) indított évekkal ezelőtt klasszikus (József Attila, Karinthy Frigyes, Kosztolányi, Szerb Antal) és kortárs (Esterházy, Nádas, Mátyás Iván, Petri György) magyar írók és költők műveit bemutató sorozatot, és magyar darabok is időről időre felbukkannak a francia színpadokon.⁴

PÁLEALVI ANIKÓ

³ A gyűlölet állandóan visszatérő fogalom a mai francia közéletben. Néhány éve Mathieu Kassowitz *La haine* című filmje nagy visszhangot keltett e témában. A szó a mindennapi szóhasználatban is jelen van. (*J'ai la haine* kb. azt jelenti, hogy valamit elviselhetetlenül utálok, gyűlölök, ölni tudnék miatta.)

⁴ A 2001-es Magyar Évad óta Schilling Árpád és társulata állandóan visszatérő vendége az MC93-nek Bobignyban, a párizsi Théâtre de l'Atelier pedig 2003 januárjában mutatott be egy Márai-adaptációt.